

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทาง
พระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Development of Community Learning Process by Using Research as a Base for
Independent Study in Buddhism for Students of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเจริญพงษ์ วิชัย¹ และ พระมหาประกาศิต ฐิตিপสิธิกร²

Phrajaroenphong Wichai¹ and Phramaha Prakasit Thitipasittikorn²

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhapanyasri Dvaravati Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: ¹charoenphong.wi@mcu.ac.th

Received March 5, 2024; Revised March 26, 2024; Accepted March 28, 2024

บทคัดย่อ

กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ การวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่าง นิสิตจำนวน 16 รูป/คน กำหนดแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม 2) คู่มือกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน 3) แบบประเมินประสิทธิผล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกกลุ่มข้อมูล ตีความและประมวลผลข้อมูลแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามแนวคิด CCS มี 7 ขั้นตอน (1) จัดเวทีค้นหาปัญหา (2) ลงพื้นที่สำรวจปัญหา (3) จัดเวทีค้นหาแนวทางแก้ปัญหา (4) ขับเคลื่อนการแก้ปัญหา (5) ถอดบทเรียน (6) สังเคราะห์และคืนข้อมูลแก่ชุมชน (7) จัดทำรายงานการวิจัย บูรณาการกับการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน 2 แบบ (1) ผู้สอนใช้ผลวิจัยและกระบวนการวิจัยในการสอน (2) ผู้เรียนใช้ผลวิจัยและกระบวนการวิจัยในการเรียน ทดลองใช้กับนิสิตในการศึกษาอิสระเรื่องการพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง ผลการประเมินประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา สามารถช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้มีทักษะการ

สร้างความรู้ด้วยตนเอง นำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการไปใช้ในการฝึกปฏิบัติแก้ไขปัญหาของชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การสร้างเครื่องมือที่นำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน คือ “ต้นไม้อริยสัจ” ต้นที่ 1 (ต้นปัญหา) เครื่องมือเก็บข้อมูลศึกษาปัญหา ค้นหาสาเหตุและผลกระทบ ต้นที่ 2 (ต้นปัญญา) เครื่องมือระดมความคิดเห็นกำหนดเป้าหมาย แนวทาง วิธีการแก้ปัญหา ระบุผลกระทบ นำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ชุมชน; วิจัยเป็นฐาน; ศึกษาอิสระ; พระพุทธศาสนา

Abstract

Self-directed learning processes that enable learners to construct knowledge for themselves and promote lifelong learning are essential for the development of human potential. This research was financially supported by the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. This research aims to develop a community learning process using Buddhist independent study research as a base. The sample consisted of 16 students, purposively selected. The research instruments included: 1) focus group discussion notes, 2) a manual for the community learning process using a research-based approach, and 3) an evaluation form for effectiveness. Data analysis methods included data categorization, interpretation, and descriptive writing. This research was financially supported by the Office of the Permanent Secretary.

The research findings show that developing a community learning process based on the CCS concept has 7 steps: (1) organizing a problem-finding forum, (2) field surveys of problems, (3) organizing a solution-finding forum, (4) driving problem-solving initiatives, (5) extracting lessons learned, (6) synthesizing and providing feedback to the community, and (7) research report writing. This was integrated with two research-based learning approaches: (1) the instructor uses research findings and processes for teaching, and (2) the learner uses research findings and processes for learning. This was implemented with graduate students in an independent study on developing Buddhist lifestyle activities to enhance the mental well-being of elderly people at Wat Bangluang community. Evaluations of the effectiveness of the research-based community learning process for independent studies in Buddhist

studies showed that it can stimulate learners to build knowledge by themselves, and integrate and apply Buddhist knowledge to practice solving community problems.

The research contribution is in developing tools that can be used in the research-based community learning process, namely the "Tree of Noble Truths". Tree 1 (the Problem Tree) provides data collection tools to study problems, identify causes and impacts. Tree 2 (the Wisdom Tree) provides tools to brainstorm goals, solutions, resolution methods and impacts, leading to collective agreements for community problem-solving actions.

Keywords: Community learning Process; Research as a Base; Independent Study; Buddhism

บทนำ

การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศพัฒนาแล้วจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้จากการวิจัยและการสร้างนวัตกรรม (Office of the Higher Education Policy Council, Science, Research and Innovation of the National, 2019) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 24 วรรค 5 ระบุว่า ผู้สอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และความบางตอนใน วรรค 2 ว่า ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ วรรค 3 ว่า จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น (Office of the Council of State, 2019) จากแนวทางที่ว่ามานี้สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563–2570 ที่ว่าด้วยการปรับบทบาทมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ที่สำคัญสำหรับการสร้างคน สร้างองค์ความรู้ และการสร้างนวัตกรรม (Office of the Higher Education Policy Council, Science, Research and Innovation of the National, 2019) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมุ่งเน้นพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์อื่น (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2017) เป็นความท้าทายของอาจารย์มหาวิทยาลัยในปัจจุบันคือการปรับบทบาทให้การผลิตบัณฑิตและการวิจัยตอบโจทย์ของสังคม (The Office of the Higher Education Commission (OHEC) and the Area-based Development Research and Development Fund Management Agency (ABDR), 2022)

การเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research-Based Learning) เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ คิดค้นหาคำตอบ และส่งเสริมให้ผู้เรียน

เกิดคุณลักษณะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้สอนมีบทบาทจัดการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและเรียนตามศักยภาพของตนเอง ด้วยกระบวนการวิจัย ประกอบด้วย (1) การกำหนดปัญหา (2) การตั้งสมมติฐาน (3) การเก็บรวบรวมข้อมูล (4) การวิเคราะห์ข้อมูล และ (5) การสรุปผล ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) ผู้สอนใช้ผลการวิจัยในการเรียนการสอน (2) ผู้เรียนใช้ผลการวิจัยในการเรียนรู้ (3) ผู้สอนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนการสอน และ (4) ผู้เรียนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ (Phatphon, 2011)

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ในรายวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา กำหนดขอบข่ายให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าวิจัยอิสระที่สามารถประยุกต์ใช้ในกิจการทางพระพุทธศาสนาได้ จากการจัดการศึกษาที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกแห่ง ได้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรายวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา ตามรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research-Based Learning) แต่ด้วยความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ความสำเร็จในการจัดการศึกษารายวิชานี้มีความแตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา มีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนและการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน แต่ยังไม่มีการวิจัยในรายวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐานสำหรับรายวิชาดังกล่าว โดยนำเอาแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานควบคู่กับการศึกษาปัญหาอุปสรรคนำไปสู่การพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ด้วยการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้จริงในชุมชนด้วยการเลือกประเด็นที่สนใจศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ จึงทำให้ผู้วิจัยศึกษาการพัฒนาระบบการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การทบทวนวรรณกรรม

กระบวนการเรียนรู้ชุมชน

การพัฒนาวิธีคิดไปสู่กระบวนการเรียนรู้ในเชิงสังเคราะห์และยกระดับไปสู่ชุดความรู้ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นภาพรวมของการเรียนรู้และค้นหาวิธีการใหม่กว่าอยู่เสมอ ผลลัพธ์ของการใช้ความรู้ ประสบการณ์ และวิธีคิดดี ๆ ก็คือ การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ (innovation) กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากความไม่รู้ สู่การรู้อย่างเข้าใจ จากสภาพมีปัญหาไปสู่สภาวะไร้ปัญหา หรือจากทุกข์ไปสู่สุข (Phra Maha Suthit Aphapharo (Aboon), 2005) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานผ่านการดำเนินงานโครงการศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา

มีลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม (group process) โดยคนในชุมชนแต่ละคนได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน
2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (active leaning) เป็นการแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน การเรียนรู้จึงมีการเกิดขึ้นเป็นพลวัต เกิดจากการร่วมกันแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหาแล้วนำไปปฏิบัติจริงแล้วนำเสนอเพื่อทบทวนหาวิธีการที่เหมาะสมหรือดีที่สุดเพื่อแก้ไขปัญหาต่อไป
3. เป็นการเรียนรู้ปัญหาในชีวิตจริง (problem oriented) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง เมื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาาร่วมกันในชุมชนแล้วจะทำให้เพิ่มความมั่นใจในศักยภาพของคนในชุมชนเพราะคนในชุมชนจะเป็นผู้รู้ปัญหาเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์จากปัญหาในชีวิตจริงเป็นการเรียนรู้ที่ใกล้ชิดตัวอยู่แล้ว จึงเรียนรู้ได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ
4. เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ของคนเป็นแนวราบมากกว่าเป็นแนวตั้ง เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรหรือชุมชนต่อชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะ (Nakarattthap, 2010)

“CCS” (Cap–Corner Stone Project) กระบวนการเรียนรู้ชุมชน

แนวคิดการปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาสังคม “CCS” (Cap–Corner Stone Project) มีกรอบคิดที่ว่าทุกคนสามารถเริ่มต้นพัฒนาสังคมได้โดยเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ เพียงจุดเดียว ซึ่งเป็นโครงการขนาดเล็ก แต่มีผลเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อีกมาก โดยประกอบด้วย “3 I” คือ Ideation Implementation และ Impact ระดับที่ 1 นวัตกรรมจากฐานความคิด (Ideation Innovation) ระดับที่ 2 นวัตกรรมจากการปฏิบัติ (Implementation Innovation) ระดับที่ 3 นวัตกรรมจากผลที่เกิดขึ้น (Impact Innovation) เป็นกระบวนการคิดสิ่งใหม่ (Ideation) กระบวนการบ่มเพาะ (Incubation) เพื่อคิดค้นทดลองจนพบสิ่งที่ต้องการ และกระบวนการนำไปใช้ให้เกิดผล

(Implementation) ก่อให้เกิดการยอมรับและนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน (Phra Maha Boonlert Chuaythanee and team, 2020) สรุปสาระสำคัญโดยย่อ ดังนี้

ระยะที่ 1 จัดเวทีค้นหาปัญหาร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เทคนิค “การระดมความคิดเห็น หรือการระดมสมอง” ระยะที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจประเด็นปัญหา การออกแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต ระยะที่ 3 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา ระยะที่ 4 ขับเคลื่อนการแก้ปัญหา ร่วมกับชาวบ้าน ระยะที่ 5 ถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้าน ระยะที่ 6 สังเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ชุมชน หมุดหมายของการคิดสังเคราะห์แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การคิดสังเคราะห์เพื่อสร้างสิ่งใหม่ เช่น ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ตามต้องการ 2) การคิดสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวคิดใหม่ นำไปสู่การคืนข้อมูลสู่ชุมชน ระยะที่ 7 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้แก่บุคคลที่สนใจ ผู้ให้การสนับสนุนทุน/หน่วยงานต้นสังกัด หรือบุคคลที่ต้องการใช้ประโยชน์ได้รับทราบ และศึกษาข้อเสนอแนะรวมทั้งสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้

การเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research – Based Learning: RBL)

การวิจัยนี้มุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานนำเอาแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐานมาใช้เป็นส่วนเสริมในกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย 4 แนวทาง โดยสังเคราะห์มาจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ แนวทางที่ 1 ผู้สอนใช้ผลการวิจัยในการเรียนการสอน ผู้สอนใช้ผลการวิจัยประกอบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือประเด็นที่ผู้เรียนสนใจศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนขยายขอบเขตของความรู้ ได้ความรู้ที่ทันสมัยและคุ้นเคยกับแนวคิดการวิจัย ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการนำผลการวิจัยมาต่อเติมความรู้ของตนเองจากผู้สอนเลือกมาประกอบการเรียนการสอน แนวทางที่ 2 ผู้เรียนใช้ผลการวิจัยในการเรียนรู้ การให้ผู้เรียนสืบค้นและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ตนเองสนใจ/งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ตนเองเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาในการศึกษาอิสระหรือพื้นที่วิจัย ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นหา และคัดสรรผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตนกำลังศึกษาหาความรู้ เป็นการขยายผลของความรู้ในขอบเขตที่กว้างและลึกทำให้ผู้เรียนรู้กว้างและรู้ลึกมากยิ่งขึ้น และผู้สอนใช้กระบวนการวิจัยในบางขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของสาระการเรียนการสอนและวัยของผู้เรียน แนวทางที่ 3 ผู้สอนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนการสอน ผู้สอนถ่ายทอดกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนนำวิธีการวิจัยไปใช้ในการเรียนรู้ชุมชน โดยพิจารณาจากความเหมาะสมให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาการวิจัยและวิธีการวิจัยที่ผู้เรียนต้องนำไปใช้ในการเรียนรู้ชุมชนที่ตนเองเลือกศึกษา ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนเข้าใจวิธีการทำงานวิจัยตามขั้นตอนที่ผู้สอนกำหนดให้ แนวทางที่ 4 ผู้เรียนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ ผู้สอนให้ผู้เรียนทำวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยครบทุกขั้นตอน ในการทำวิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบ หรือความรู้ใหม่ตามความสนใจของตนเอง ผลที่ได้รับ คือ ผู้เรียนมีทักษะการวิจัยตามกระบวนการที่ถูกต้อง

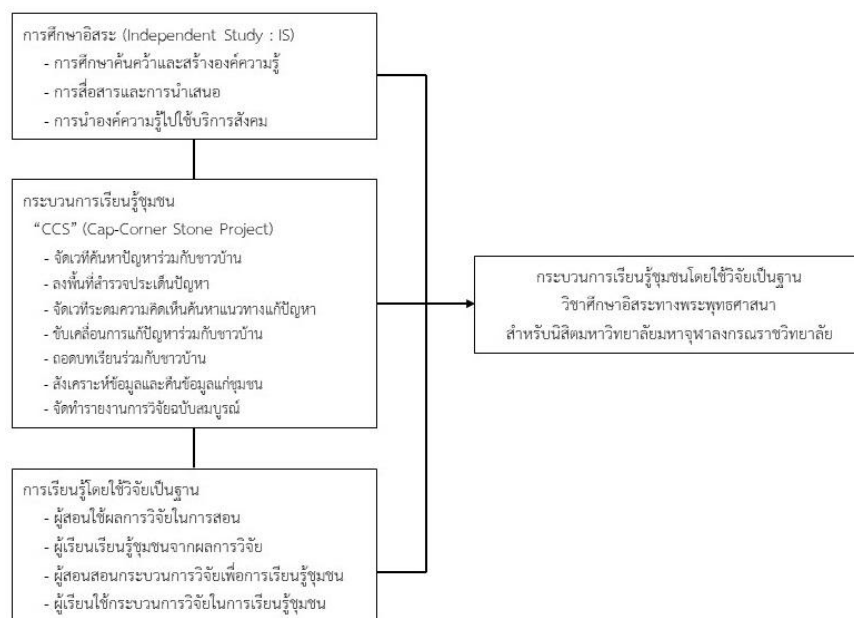
ครบทุกขั้นตอน ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อถือได้ โดยสิ่งที่ผู้เรียนได้รับการพัฒนาตามแนวทางที่ผู้เรียนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ มีดังนี้ ผู้เรียนได้หัวข้อหรือประเด็นปัญหาการวิจัยผู้เรียนเขียนสมมติฐานที่ชัดเจนและทดสอบได้ ผู้เรียนมีกระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ถูกต้องและเหมาะสม ผู้เรียนมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการลงภาคสนามเก็บข้อมูลจริง ผู้เรียนสามารถเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้

การศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา (Independent Study on Buddhism)

การศึกษาอิสระเป็นเครื่องมือสำคัญของแนวคิดในการศึกษาตลอดชีวิต ความสนใจกระตือรือร้นแสวงหาข้อเท็จจริง การยอมรับข้อเท็จจริง ตลอดจนการวิเคราะห์ ที่เป็นเหตุเป็นผล ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบการเรียนรู้และเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง จึงควรให้ผู้เรียนได้ศึกษาความรู้ด้วยตนเองเกี่ยวกับประเด็นที่อยู่ในความต้องการและความสนใจอย่างเป็นระบบ (Phachana Thapsama, 2006) การศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา เป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาแกน 3 หน่วยกิต หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าวิจัยอิสระ (Independent Study) ให้ได้มาซึ่งผลการศึกษาที่สามารถประยุกต์ใช้ในกิจการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการวิจัยนี้มุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการ 3 กรอบแนวคิด ดังนี้ (1) การศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้ (Research and Knowledge Formation) ในลักษณะบูรณาการศาสตร์ระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ ศาสตร์สาขาต่าง ๆ ทั้งสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ (2) การสื่อสารและการนำเสนอ (Communication and Presentation) เป็นการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดแนวคิด การสื่อสารความหมาย องค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ให้สังคม ชุมชนนำไปใช้แก้ปัญหาและการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต (3) การนำองค์ความรู้ไปใช้บริการสังคม (Social Service Activity) นำเอาองค์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎี จากการศึกษารายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร ไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานร่วมกับชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนจากการลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาอุปสรรค บ่มเพาะทักษะการทำงานในสาขาวิชาที่ตนศึกษา

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research-Based Learning) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของโครงการวิจัยในเบื้องต้นได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ใช้วิธีดำเนินการวิจัยในลักษณะการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์/สังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน และรายละเอียดของหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต วิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 3 การนำกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้วิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้วิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. คู่มือกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. แบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการลงพื้นที่เพื่อทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. แบบบันทึกประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อประเมินผลการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. แบบประเมินประสิทธิผลกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีแบบผสมผสานดังต่อไปนี้

1. การประชุมกลุ่ม (Focus Group) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ 1) คณาจารย์ 2) ผู้เชี่ยวชาญ 3) นิสิตผู้ศึกษารายวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา 4) ตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่นิสิตเลือกเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการวิจัยในการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการออกแบบและพัฒนา ขั้นการทดลองใช้ และขั้นการประเมินปรับปรุง

2. การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In -depth Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในรายชื่อที่คณะนักวิจัยได้พิจารณาจากการให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม แล้วเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวจะให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์สำหรับการวิจัย คณะนักวิจัยจึงทำการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บข้อมูลโดยการเข้าไปสังเกตการณ์การ ลงพื้นที่ร่วมกับนิสิตกลุ่มตัวอย่าง ในขั้นตอนการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กำหนดมโนทัศน์ (Concept) ขั้นที่ 2 รวบรวมสาระเนื้อหา (Content) ขั้นที่ 3 วิเคราะห์/สังเคราะห์จำแนกกลุ่มข้อมูล (Classification) ศึกษาและประมวลผลข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบบันทึกประเด็นการประชุมกลุ่ม จำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ชุด คือ 1) ข้อมูลเพื่อออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน 2) ข้อมูลเพื่อประเมินผลระหว่างทดลองใช้และหลังการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัย พบว่า การออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน จากการศึกษาวิเคราะห์/สังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและรายละเอียดของหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต วิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา ได้เป็นชุดความรู้ บูรณาการ 3 แนวคิดสำคัญ คือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) 2) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้หรือการศึกษาชุมชน (Community Study) และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research – Based Learning : RBL) นำมาใช้ในการออกแบบและพัฒนาคู่มือกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน สำหรับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศึกษาอิสระ (Independent Study) มีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามแนวคิด “CCS” (Cap–Corner Stone Project) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ ระยะที่ 1 จัดเวทีค้นหาปัญหาร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เทคนิค “การระดมความคิดเห็น หรือ การระดมสมอง” ระยะที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจประเด็นปัญหาการออกแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต ระยะที่ 3 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา ระยะที่ 4 ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาร่วมกับชาวบ้าน ระยะที่ 5 ถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เทคนิคการถอดบทเรียน ระยะที่ 6 สังเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ชุมชน ระยะที่ 7 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ กระบวนการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 7 ขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาศาสนา โดยบูรณาการกับแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน 2 รูปแบบ (1) ผู้สอนใช้ผลวิจัยและกระบวนการวิจัยในการสอน (2) ผู้เรียนใช้ผลวิจัยและกระบวนการวิจัยในการเรียน ซึ่งนำมาใช้ในการจัดการศึกษาในชั้นเรียน และการมอบหมายงานให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัย พบว่า การทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา มีนิสิตกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 16 รูป/คนที่ศึกษาอยู่ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2565 หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดทำโครงการศึกษาอิสระเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ซึ่งเป็นการศึกษาศาสนาตามแนวคิด “CCS” 7 ขั้นตอน ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน ควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน มีผลการดำเนินการศึกษานาม ดังนี้

การดำเนินการระยะที่ 1 จัดเวทีค้นหาปัญหาร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis ต้นไม้ร้อยสัจ ต้นที่ 1 (ต้นปัญหา) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ค้นหา/รวบรวม ข้อมูลปัญหา สาเหตุ และผลกระทบ ข้อสรุปจากเวทีทำให้ทราบถึงปัญหาที่สนใจร่วมกันและเห็นว่าเป็นปัญหาที่สามารถนำหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุ

การดำเนินการระยะที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจประเด็นปัญหา คณะนิสิตร่วมกับตัวแทนภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ลงพื้นที่สำรวจปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชน จากการดำเนินการขั้นตอนนี้ทำให้ทราบถึงปัญหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาด้านสุขภาวะจิตของผู้อายุ รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต จดบันทึก และการเก็บภาพ

การดำเนินงานระยะที่ 3 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา โดยใช้เครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis ต้นไม้อริยสัจ ต้นที่ 2 (ต้นปัญญา) ระดมความคิดเห็นร่วมกับชาวบ้านเพื่อกำหนดเป้าหมาย แนวทางหรือวิธีการ และวิเคราะห์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหากดำเนินการตามแนวทางหรือวิธีการที่กำหนดร่วมกัน ข้อสรุปจากการดำเนินการขั้นตอนนี้ได้ร่วมกันพัฒนาชุดความรู้เป็นคู่มือสำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุ ชื่อคู่มือ คือ “เพื่อนบางหลวงรักษ์ธรรม”

การดำเนินการระยะที่ 4 ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาร่วมกับชาวบ้าน โดยการจัดกิจกรรม 2 คืน 3 วัน ณ วัดบางหลวง ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยกิจกรรม จำนวน 7 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 รู้จักใจ รู้จักธรรม กิจกรรมที่ 2 แปลมนต์ คันธรรม กิจกรรมที่ 3 ฟังสุข ฟังทุกข์ ฟังธรรม กิจกรรมที่ 4 เพื่อนบ้าน เพื่อนใจ กิจกรรมที่ 5 คั่นคว้านตน์ คั่นคว้าธรรม กิจกรรมที่ 6 ถอดบทเรียน ถอดธรรม เมื่อวันวาน และ กิจกรรมที่ 7 ตักบาตร เติมนุญ

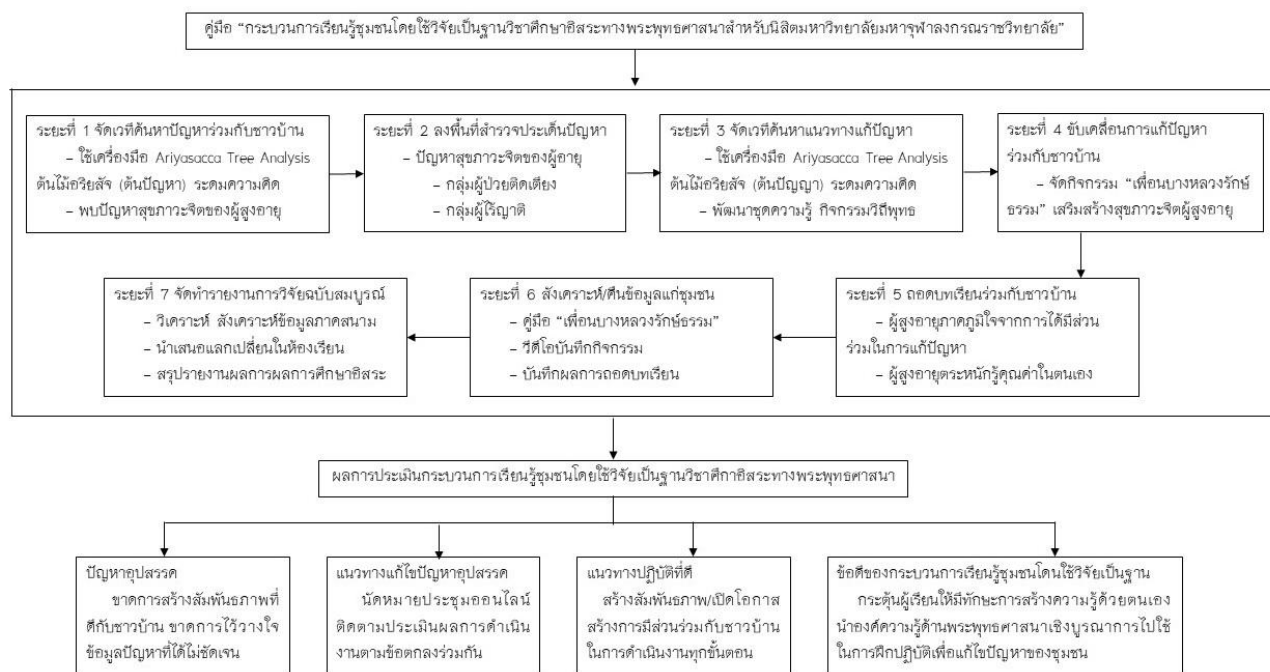
การดำเนินการระยะที่ 5 ถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่าง คณะผู้วิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย นิสิตที่ศึกษาในรายวิชาการศึกษาศีลธรรมพระพุทธานุศาสตร์ และชาวบ้านที่เป็นแกนนำผู้สูงอายุในชุมชนวัดบางหลวงทำหน้าที่เป็นนักวิจัยชาวบ้าน จากการถอดบทเรียนภายหลังจากการดำเนินการจัดกิจกรรม พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจในการที่ตนเองได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ร่วมกันดำเนินการทุกขั้นตอน สรุปผลจากการถอดบทเรียนภายหลังจากดำเนินกิจกรรม พบว่า กิจกรรม จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมทำเพื่อประโยชน์ตน เป็นไปเพื่อการพัฒนาเสริมสร้างสุขภาวะจิตของปัจเจกบุคคล และเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมได้ช่วยกันทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ช่วยเหลือเพื่อนบ้านทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชน

การดำเนินการระยะที่ 6 สังเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ชุมชน โดยการนำผลการศึกษาศีลธรรมของนิสิตที่ได้จัดทำขึ้น จำนวน 2 ชิ้นงาน (1) คู่มือ “เพื่อนบางหลวงรักษ์ธรรม” เผยแพร่เป็น E-book ผ่านช่องทางออนไลน์ที่สามารถนำไปใช้กับชุมชนอื่นได้ (2) จัดทำเป็นวีดีโอบันทึกกิจกรรมทั้งภาพนิ่งและวีดีโอ บันทึกผลการถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้าน เผยแพร่ผ่าน YouTube

การดำเนินการระยะที่ 7 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ นิสิตนำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลของตนเองที่เก็บรวบรวมมาจากการดำเนินการทั้ง 7 ระยะ มานำเสนอแลกเปลี่ยนกันในห้องเรียน เพื่อหาข้อสรุปจัดทำเป็นรายงานผลการผลการศึกษาศีลธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาอุปสรรคจากการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา คือ การจัดเวทีค้นหาปัญหาร่วมกับชาวบ้านครั้งแรกขาดการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างชาวบ้านกับคณะผู้วิจัยและนิสิต ทำให้ข้อมูลปัญหาที่ได้ไม่ชัดเจน ขาดการไว้วางใจ ขาดความน่าเชื่อถือหรือการยอมรับจากชาวบ้าน แต่เนื่องจากการลงพื้นที่ครั้งแรกได้มีการจัดทำไลน์กลุ่ม ชื่อกลุ่ม “เพื่อนบางหลวงรักษ์ธรรม” เพื่อใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะผู้วิจัย นิสิต ชาวบ้าน ทำให้มีสัมพันธ์ภาพที่ดีขึ้น และได้นัดหมายประชุมผ่านทางออนไลน์ โปรแกรม zoom ติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามข้อตกลงร่วมกัน นำไปสู่การดำเนินงานในระยะต่อไปตามลำดับ และจากการประเมิน พบว่า การเปิดโอกาส สร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ร่วมกันกำหนดแนวทาง วิธีการปฏิบัติที่ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กลุ่มต้องการร่วมกัน มีความสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินกิจกรรมมุ่งไปสู่เป้าหมายด้วยพลังความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านเป็นอย่างดี ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจรู้สึกว่าได้ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตลอดกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนช่วยกระตุ้นให้นิสิตได้นำความรู้จากการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน คือ จากการค้นคว้า ทบทวนวรรณกรรมแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิธีการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล มาใช้ในการฝึกปฏิบัติผ่านการร่วมเรียนรู้กับชาวบ้านในชุมชน ช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้มีทักษะการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล เชื่อมโยงกับการนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการฝึกปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน คือ การพัฒนาเป็นกิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุ และจัดทำเป็นข้อมูลพร้อมใช้ที่คืนให้ชุมชนเป็นประโยชน์แก่สังคมในวงกว้าง ทั้งยังส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนพื้นที่วิจัยเกิดความภาคภูมิใจด้วยความรู้สึกรู้ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชิ้นงานและได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชุมชนของตนเอง

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา 3) เพื่อประเมินประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสังเคราะห์ผลการวิจัยโดยภาพรวมเป็นแผนภาพ ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบคู่มือให้นิสิตนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดทำโครงการศึกษาอิสระเรื่องการพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบการศึกษาภาคสนามตามแนวคิด CCS กระบวนการเรียนรู้ชุมชน 7 ขั้นตอน ควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของสีลาภรณ์ นาคทรพร ได้กล่าวถึงลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (active learning) เป็นการแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน การเรียนรู้จึงมีการเกิดขึ้นเป็นพลวัต เกิดจากการร่วมกันแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหาแล้วนำไปปฏิบัติจริงแล้วนำเสนอเพื่อทบทวนหาวิธีการที่เหมาะสมหรือดีที่สุดเพื่อแก้ไขปัญหา (Nakaraththap, 2010) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กล่าวถึงแนวปฏิบัติของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าเป็นกลไกประสานสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านจากความต้องการของท้องถิ่น เป็นกระบวนการ ต่อเนื่อง ตั้งแต่การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการส่งเสริมให้เกิดการขยายผล (Office of the Higher Education Commission (OHEC), 2002)

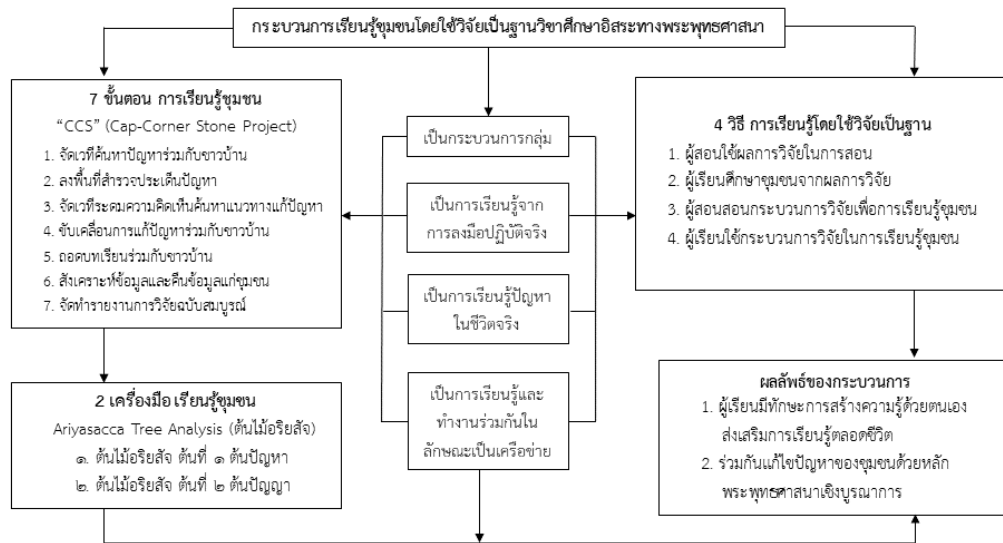
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาการศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาส สร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนด

เป้าหมาย ร่วมกันกำหนดแนวทาง วิธีการปฏิบัติที่ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กลุ่มต้องการร่วมกัน ในระยะดำเนินการช่วยกระตุ้นให้นิสิตได้นำความรู้จากการศึกษางานวิจัยที่ศึกษาจากระยะเริ่มต้น และศึกษาวิธีการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สอดคล้องกับงานวิจัยของรัชนีเพ็ญ พลเยี่ยม ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบห้องเรียนแห่งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนาวิชาชีพครูโดยใช้วิจัยเป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ (Process) ภายใต้แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ชุมชน (Selective Community) มี 5 ขั้นตอนย่อย ประกอบด้วย 1) กำหนดบทบาทการทำงานของสมาชิก 2) พิจารณาข้อมูลต่าง ๆ ที่สมาชิกร่วมกัน 3) แลกเปลี่ยนแนวคิด รูปแบบการทำงานร่วมกัน 4) กำหนดข้อตกลงภายในชุมชน และ 5) ทำงานร่วมกันตามข้อตกลง (Ployiem, 2022)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ผลการประเมินประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสามารถช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้มีทักษะการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เชื่อมโยงกับการนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการไปใช้ในการฝึกปฏิบัติแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยนิสิตได้ดำเนินการจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” เป็นการนำเอากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธ เพื่อเสริมสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุในชุมชน ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจรู้สึกที่ตนเองได้ร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงผลความสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยนำเสนอว่าการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีพลังในการแก้ปัญหา เพราะการวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นและประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (Office of the Higher Education Commission (OHEC), 2002)

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 7 ขั้นตอน การเรียนรู้ชุมชน บูรณาการกับ 4 วิธี การเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน 2 เครื่องมือ เรียนรู้ชุมชนที่สร้างขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ และผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา ปรากฏดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ การบูรณาการ 7 ขั้นตอนในการเรียนรู้ชุมชนตามแนวคิด CCS กับ 4 วิธีในการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน และ 2 เครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis (ต้นไม้อริยสัจ 2 ต้น) มีรายละเอียด ดังนี้

7 ขั้นตอน การเรียนรู้ชุมชน กระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามแนวคิด “CCS” (Cap–Corner Stone Project) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ ระยะที่ 1 จัดเวทีค้นหาปัญหาร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เทคนิค “การระดมความคิดเห็น หรือ การระดมสมอง” ระยะที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจประเด็นปัญหาการออกแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต ระยะที่ 3 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา ระยะที่ 4 ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาร่วมกับชาวบ้าน ระยะที่ 5 ถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้าน โดยใช้เทคนิคการถอดบทเรียน ระยะที่ 6 สังเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ชุมชน ระยะที่ 7 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ กระบวนการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นการศึกษากาตสนาม

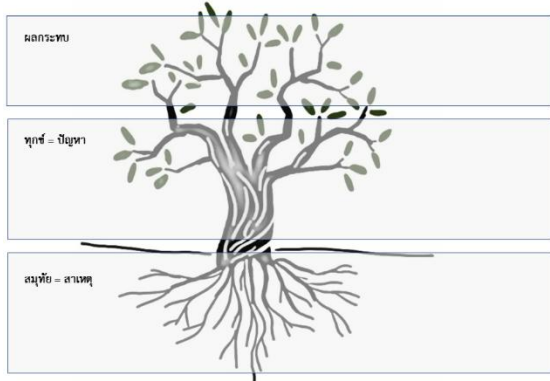
4 วิธี การเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน นำมาใช้เป็นส่วนเสริมในกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย 4 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1 ผู้สอนใช้ผลการวิจัยในการเรียนการสอน แนวทางที่ 2 ผู้เรียนใช้ผลการวิจัยในการเรียนรู้ แนวทางที่ 3 ผู้สอนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนการสอน แนวทางที่ 4 ผู้เรียนใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ แนวทางการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน เป็นการศึกษาในชั้นเรียน และการมอบหมายงานให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง

2 เครื่องมือ เรียนรู้ชุมชน Ariyasacca Tree Analysis ต้นไม้อริยสัจ ซึ่งได้นำไปทดลองใช้ในกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการพัฒนา

กิจกรรมวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุชุมชนวัดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีแนวทางในการนำไปใช้ ดังนี้

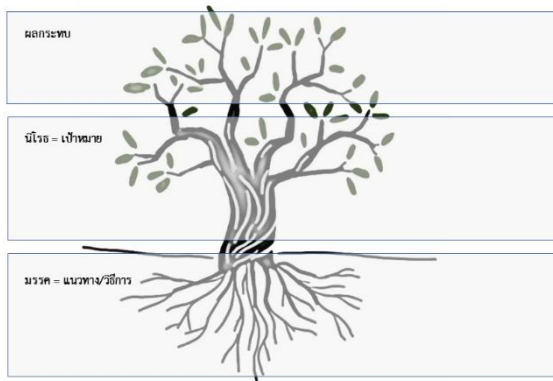
ต้นไม้ 1 (ต้นปัญญา)

เครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis ต้นไม้ปริยาลัง ต้นที่ 1 ต้นปัญญา

ต้นไม้ 2 (ต้นปัญญา)

เครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis ต้นไม้ปริยาลัง ต้นที่ 2 ต้นปัญญา

ภาพที่ 3 ต้นไม้ปริยาลัง เครื่องมือเรียนรู้ชุมชน

ต้นไม้ 1 (ต้นปัญญา) ในการวิจัยเรื่องนี้ใช้ในการเวทีชาวบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้เทคนิคการระดมความคิดเพื่อระบุปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหา และร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น ต้นไม้ 2 (ต้นปัญญา) ในการวิจัยเรื่องนี้ใช้ในการประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาวะจิตของผู้สูงอายุในชุมชนด้วยการพัฒนา กิจกรรมวิถีพุทธ และร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน และร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ

กระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยใช้วิจัยเป็นฐานวิชาศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ปัญหาในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีทักษะการสร้างความรู้ด้วยตนเองส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยหลักพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาเครื่องมือ Ariyasacca Tree Analysis (ต้นไม้ปริยาลัง) เป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษาชุมชนที่สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดเวทีชาวบ้าน/การประชุมกลุ่มเพื่อ

ระดมความคิดเห็นของชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับโจทย์วิจัยที่คณะผู้วิจัยลงไป
ทำการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยพัฒนาระบบการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นฐานเพื่อ
การแก้ปัญหาและพัฒนาเชิงพุทธบูรณาการ

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2017). *Development Plan Education Development Plan for Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phase 12 (2017–2021)*. Planning Division, Office of the President, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Nakaraththap, S. (2010). *Education for sustainable development*. The Thailand Research Fund (TRF).
- Office of the Council of State. (2019). *The National Education Act B.E. 2005*. Office of the Council of State.
- Office of the Higher Education Commission (OHEC). (2002). *Research to Return Knowledge to the Local Community*. Office of the Higher Education Commission.
- Office of the Higher Education Policy Council, Science, Research and Innovation of the National. (2019). *Policy and Strategy for Higher Education, Science, Research and Innovation 2020–2027*. Office of the Higher Education Commission.
- Phatphon, M. (2011). *Developing a Training Course for Teachers to Enhance Their Ability in Research-Based Learning Management* [Research Report, Srinakharinwirot University].
- Phra Maha Boonlert Chuaythanee and team. (2020). *CCS (Cap–Corner Stone Project) Social Development Operation Manual*. Salapim Printing.
- Phra Maha Suthit Aphapharo (Aboon). (2005). *Innovation in Learning: People, Community and Development*. Project for Enhancing Learning for Community Well-being (PELC).
- Ployiem, R. (March 2022). *Development of a Classroom Model for Learning Community for Professional Development of Teachers Using Research as a Base* [Research Report. Roi Et Rajabhat University].
- Thapsama, T. (2006). *Management of learning by letting learners seek and discover knowledge by themselves*. Chulalongkorn University.

The Office of the Higher Education Commission (OHEC) and the Area-based Development Research and Development Fund Management Agency (ABDR). (March 2022). *Journal of Research for Spatial Development*. <https://abcjournal.trf.or.th/about.aspx>